

Ηλίας Βενέζης «Το νούμερο 31328» (ερωτήσεις σχολικού)

Ηλίας Βενέζης ψευδώνυμο του Ηλία Μέλλου. Γεννήθηκε στο Αϊβαλί (Κυδωνιές) της Μικράς Ασίας και έζησε όλο το δράμα της μικρασιατικής καταστροφής. Ένα χρόνο αργότερα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα όπου εργάστηκε ως υπάλληλος στην Τράπεζα, ενώ παράλληλα επιδόθηκε στη λογοτεχνία. Το πεζογραφικό του έργο, που διακρίνεται για την τρυφερότητα, τη νοσταλγία και το χαμηλόφωνο τόνο του, αναφέρεται κυρίως στη «χαμένη πατρίδα» και τις δυσκολίες των προσφύγων να προσαρμοστούν στην καινούρια πατρίδα τους.

Κεφάλαιο ΙΖ

Βρισκόμαστε στο 1922. Η μικρασιατική καταστροφή έχει συντελεστεί. Η ελληνική Ανατολή παραδόθηκε στο αίμα και στη φωτιά και οι Έλληνες έχασαν τις προαιώνιες εστίες τους. Όσοι γλίτωσαν από το θάνατο σύρθηκαν αιχμάλωτοι στα βάθη της Ασίας, για να δουλέψουν στα «εργατικά τάγματα».

Ανάμεσά τους είναι και ο ίδιος ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου που για δεκατέσσερις μήνες έζησε τις δραματικές περιπέτειες που μας αφηγείται. Από το βιβλίο, μαζί με τη φρίκη και την καταδίκη της ανθρώπινης αγριότητας, βγαίνουν και εικόνες ζεστής ανθρωπιάς, συμπαραστάσης και αλληλεγγύης. Πρωτοεκδόθηκε το 1931.

Αφηγηματικές Τεχνικές:

Ο αφηγητής της ιστορίας είναι δραματοποιημένος, συμμετέχει δηλαδή στα αφηγούμενα γεγονότα, και συνάμα **αυτοδιηγητικός**, καθώς αφηγείται περιστατικά στα οποία είτε πρωταγωνιστεί είτε τα παρακολουθεί ως αυτόπτης μάρτυρας.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τους αφηγηματικούς τύπους που ορίζει ο Genette, έχουμε έναν εξωδιηγητικό-ομοδιηγητικό τύπο αφηγητή. Πρόκειται δηλαδή για έναν αφηγητή πρώτου βαθμού (βασικός αφηγητής), ο οποίος διηγείται την ιστορία του. [Παράδειγμα αυτού του τύπου αποτελούν όλες οι αυτοβιογραφικές αφηγήσεις.]

- **Η αφήγηση δίνεται σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο**, με τον αφηγητή να εντάσσει τον εαυτό του στο σύνολο των Ελλήνων αιχμαλώτων που βιώνουν από κοινού τις ίδιες εμπειρίες. Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση ενισχύει την αίσθηση πως τα αφηγούμενα γεγονότα αποτελούν προσωπικά βιώματα του αφηγητή και τους προσδίδει έτσι την αλήθεια της προσωπικής εμπειρίας.
- Η διήγηση, αν και πρωτοπρόσωπη, οπότε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μίμηση, εμπλουτίζεται και με τη χρήση διαλόγου, οπότε έχουμε **μεικτό τρόπο αφήγησης**.
- Εκτός από τους διαλόγους, ο αφηγητής χρησιμοποιεί επίσης **ελεύθερο πλάγιο λόγο**. Στον ελεύθερο πλάγιο λόγο, οι λέξεις ή οι φράσεις ενός ήρωα μεταφέρονται από τον αφηγητή χωρίς την ύπαρξη κάποιου λεκτικού ρήματος που να τις εισάγει, χωρίς δηλαδή να υπάρχει ρήμα εξάρτησης, όπως στον πλάγιο λόγο.

Για παράδειγμα, όταν ο αφηγητής λέει «Δεν ξέραν με τι τρόπο να μας φχαριστήσουν για την ορμήνια», αποδίδει ουσιαστικά τα λόγια των Τούρκων, ενσωματώνοντας τα στην αφήγησή του, χωρίς να τα δώσει σε ευθύ λόγο ή να τα εξαρτήσει από κάποιο λεκτικό ρήμα.

Επίσης, όταν σχολιάζει την αντίδραση του Διοικητή: «Τόσα χρόνια μπίνμπασης δε θυμόταν κάτι παρόμοια φοβερό», εντάσσει στην αφήγησή του λόγια που ειπώθηκαν από το Διοικητή. [Το σημείο αυτό είναι ένα παράδειγμα πως ο ελεύθερος πλάγιος λόγος μπορεί να δημιουργήσει την εντύπωση ότι ο αφηγητής παραβιάζει την εσωτερική εστίαση, λειτουργώντας ως παντογνώστης. Στην πραγματικότητα, λοιπόν, ο αφηγητής δε γνωρίζει τις σκέψεις του άλλου προσώπου, απλώς μεταφέρει τα λόγια του, χωρίς όμως να

χρησιμοποιήσει κάποιο ρήμα εξάρτησης που να δηλώνει ότι πρόκειται για μεταφορά πληροφορίας που εκφράστηκε λεκτικά από το άλλο πρόσωπο.]

- Στην αφήγηση εντοπίζουμε επίσης και **σχόλια του αφηγητή**. Για παράδειγμα στη φράση: «Μονάχα ο αράπης-ε, αυτός ήταν μαύρος», ό,τι ακολουθεί μετά την παύλα αποτελεί σχόλιο του αφηγητή.
- Η αφήγηση δίνεται με **εσωτερική εστίαση**, έχουμε δηλαδή περιορισμένη θέαση της πραγματικότητας και ο αφηγητής μας παρουσιάζει μόνο ό,τι αντιλήφθηκε και βίωσε ο ίδιος. Έτσι, στις διηγήσεις με εσωτερική εστίαση ο αφηγητής δε μπορεί να γνωρίζει τις μύχιες σκέψεις και τα συναισθήματα των άλλων προσώπων, όπως γίνεται στις διηγήσεις με μηδενική εστίαση, όπου ο αφηγητής είναι παντογνώστης.
- Τα γεγονότα της ιστορίας δίνονται με τη σειρά που έγιναν (**γραμματική αφήγηση**), **χωρίς να υπάρχουν αναχρονίες στην αφήγηση**, χωρίς δηλαδή ο αφηγητής να κάνει αναδρομές στο παρελθόν ή αναφορές σε μελλοντικά γεγονότα (προλήψεις).
- Οι χρονικοί προσδιορισμοί «Μια μέρα», «Την άλλη μέρα», «Το ίδιο βράδυ», αποκαλύπτουν πως τα κεντρικά γεγονότα της ιστορίας καλύπτουν ουσιαστικά ένα διάστημα δύο ημερών. Ενώ ο προσδιορισμός «με τον καιρό» υποδηλώνει την **επιτάχυνση στην αφήγηση** (την παράλειψη δηλαδή γεγονότων δευτερεύουσας σημασίας), καθώς ο αφηγητής συνοψίζει σε μερικές παραγράφους γεγονότα πολλών ημερών.
- Ενώ στα γεγονότα των βασικών επεισοδίων της ιστορίας (το αίτημα των μαφαζάδων στο Διοικητή, το μαστίγωμά τους, το επεισόδιο με το σκοπό) έχουμε **μοναδική αφήγηση** (αφήγηση μια φορά αυτού που στην ιστορία συνέβη μια φορά), όταν ο αφηγητής συνοψίζει τα γεγονότα των επόμενων ημερών [Έτσι με τον καιρό, χωρίς να το καταλαβαίνουμε, τυφλά αρχίσαμε, οι μαφαζάδες κι εμείς, να ερχόμαστε σιμά. Να πλησιάζουμε. Τα βράδια έρχονται πιο τακτικά και κάνουν παρέα μαζί μας. Λέμε μαζί τα βάσανά μας. ...], έχουμε **θαμιστική αφήγηση**, καθώς ο αφηγητής αφηγείται μία φορά γεγονότα που συνέβησαν αρκετές φορές.

Ερωτήσεις:

1. Ο συγγραφέας λέει ότι κανονικά πρέπει να μισούν τους Τούρκους σκοπούς. Εντούτοις προσπαθούν να τους βοηθήσουν. Τι είναι αυτό που τους συνδέει;

Οι Έλληνες αιχμάλωτοι αισθάνονται εύλογα μίσος για τους Τούρκους, μιας κι είναι αυτοί που τους έχουν φέρει σε μια τόσο δεινή θέση. Το μίσος τους όμως είναι γενικευμένο και απρόσωπο, και φανερώνει περισσότερο τον πόνο που αισθάνονται για τις τρομερές απώλειες που τους προκάλεσε ο τουρκικός στρατός. Έτσι, όταν στα εργατικά τάγματα έρχονται σ' επαφή με τους μαφαζάδες, με τους Τούρκους σκοπούς, που ζουν μαζί τους υπό άθλιες συνθήκες, παρόλο που ξέρουν ότι είναι κι αυτοί τμήμα του τουρκικού στρατού, τους είναι δύσκολο να τους μισήσουν πραγματικά.

Αν και νιώθουν πως πρέπει να τους κρατούν σε απόσταση και πως πρέπει να τους μισούν, εντούτοις βλέπουν πως κι εκείνοι βιώνουν μια δική τους σκλαβιά, αφού βρίσκονται εκεί παρά τη θέλησή τους, κι αντιλαμβάνονται σιγά-σιγά πως όσα τους ενώνουν είναι περισσότερα και ουσιαστικότερα από όσα τους χωρίζουν. Οι Τούρκοι φύλακες παύουν να είναι μέρος του απρόσωπου τουρκικού εχθρού, αποκτούν στα μάτια των Ελλήνων ανθρώπινη υπόσταση και γίνονται κομμάτι της καθημερινότητάς τους.

Έτσι, παρά το γεγονός πως αυτοί είναι οι αιχμάλωτοι κι εκείνοι είναι οι φύλακές τους, γίνεται από νωρίς σαφές πως βρίσκονται στην ίδια μοίρα και πως μαζί θα μπορέσουν να

αντιμετωπίσουν καλύτερα τις δυσκολίες της κοινής «αιχμαλωσίας» τους. Οι Έλληνες επομένως βοηθούν τους Τούρκους σκοπούς, όχι γιατί έχουν δώσει άφεση στον εχθρό, αλλά γιατί αναγνωρίζουν πως οι άνθρωποι αυτοί βιώνουν μαζί τους την ίδια δυστυχία.

2. Να επισημάνετε χωρία του κειμένου στα οποία ο συγγραφέας τονίζει τα κοινά σημεία που υπάρχουν ανάμεσα στους σκλάβους και τους φύλακες.

- Οι Τούρκοι φύλακες, άνθρωποι μεγάλης ηλικίας, είναι εκείνοι που κατά τη διάρκεια του πολέμου το είχαν σκάσει στα βουνά για να μην πολεμήσουν και τους οποίους, με το πέρας των εχθροπραξιών, η τουρκική κυβέρνηση άρχισε να εντοπίζει προκειμένου να υπηρετήσουν μέρος της οφειλόμενης θητείας τους. Το γεγονός, λοιπόν, ότι οι Τούρκοι φύλακες δε βρίσκονται εκεί με τη θέλησή τους, αποτελεί έναν πρώτο κοινό σημείο με τους Έλληνες αιχμαλώτους.

«Στην αρχή τους είπαν πως θα υπηρετήσουν τρεις μήνες. Οι μήνες γίναν έξι, γίναν επτά, οχτώ, κι αυτοί ολοένα μέναν μαζί μας και ζυμώνουνταν.»

- Οι Τούρκοι φύλακες μαθαίνοντας πως η δική τους σειρά είχε απολυθεί απ' το στρατό, ζητούν από τους Έλληνες συμβουλή για το τι πρέπει να κάνουν κι ακολουθώντας την υπόδειξή τους ζητούν από το Διοικητή το χαρτί της απόλυσης. Ο Διοικητής, που θα εξαγριωθεί από το θράσος των στρατιωτών του, θα τους τιμωρήσει μαζί με κάποιους Έλληνες τσαουσάδες, μαστιγώνοντάς τους. Η τιμωρία είναι κοινή για τους Τούρκους φύλακες και τους Έλληνες υπαξιωματικούς, τονίζοντας ακόμη περισσότερο την κοινή τους πορεία. Άλλωστε, μετά το μαστίγωμα ο Διοικητής δίνει την εντολή να εργαστούν οι μαφαζάδες δέκα μέρες μαζί με τους σκλάβους.

«- Σε τι λοιπόν ξεχωρίζανε αν ήταν Χριστιανοί για Τούρκοι; Σε τι ξεχωρίζανε; **Εμείς ήμαστε γεσήρ, ήμαστε δεμένοι. Εμ αυτοί που ήταν λεύτεροι; Το αίμα αυλάκωσε και τα εννιά κορμιά -τι διαφορά είχε;»**

- Το επεισόδιο με το όπλο του σκοπού αναδεικνύει την αλληλεγγύη που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στους Τούρκους σκοπούς και τους Έλληνες.
- Με το πέραςμα του χρόνου οι Τούρκοι σκοποί συγχρωτίζονται ολοένα και περισσότερο με τους Έλληνες αιχμαλώτους, περνούν μαζί τις δύσκολες ώρες της νοσταλγίας, βιώνουν από κοινού τις ίδιες στερήσεις και δείχνουν με κάθε τρόπο τη μεταξύ τους συμπάρασταση.

«Έτσι με τον καιρό, χωρίς να το καταλαβαίνουμε, τυφλά αρχίσαμε, οι μαφαζάδες κι εμείς, να ερχόμαστε σιμά. Να πλησιάζουμε. Τα βράδια έρχονται πιο τακτικά και κάνουν παρέα μαζί μας. Λέμε μαζί τα βάσανά μας. Και στην κουβέντα δε μας λεν πια “γεσήρ”. Με τη βαριά ανατολίτικη φωνή τους το πρεφέρνουν γεμάτο θερμότητα και καλοσύνη: - Αρκαντάς (σύντροφε).»

- Ακόμη κι ο φόβος που έχουν οι μαφαζάδες για τους Έλληνες τσαουσάδες είναι ένα σημείο επαφής με τους Έλληνες αιχμαλώτους. Φύλακες κι αιχμάλωτοι μισούν και φοβούνται τους Έλληνες που με κάθε τρόπο προσπαθούν να είναι αρεστοί στην τουρκική διοίκηση.

«-Τι να κάνουμε, αρκαντάς; Ο θεός να μας λυπηθεί, κι εσάς κι εμάς. Να μας λυπηθεί. “Κι εσάς κι εμάς”. Το λεν πια σχεδόν μόνιμα. Άρχισαν να μη μπορούν να ξεχωρίσουν τις δυο

μοίρες, τη δική τους και τη δική μας. Τρέμουν τους αξιωματικούς τους και τους τσαουσάδες τους δικούς μας. Αυτούς τους μισούμε κι εμείς. Ικετεύουν για το “μεμλεκέτ”, ένα καλύβι κάπου. Κι εμείς.»

- Επιπλέον, οι στερήσεις είναι κοινές τόσο για τους Τούρκους φύλακες όσο και για τους Έλληνες.

«Όλοι τους είναι φουκαράδες. Μα πολύ. Δεν τους δίνουν τίποτα για χαρτζιλίκι. Φαίνεται τους κλέβουν οι αξιωματικοί. Υποφέρνουν απ’ όλες τις στερήσεις, ακόμα κι απ’ τον καπνό. Εμείς μαζεύουμε αποτσιγάρα λεύτερα –αυτοί, όσο να ‘ναι διστάζουν. Δε θέλουν να ταπεινωθούν τόσο. Μα, άμα δεν τους βλέπουμε...»

3. Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε α) από το επεισόδιο με την επιτροπή και β) από το επεισόδιο με το όπλο του σκοπού;

α)

- Το επεισόδιο με την επιτροπή λειτουργεί ως η πρώτη ουσιαστική ένδειξη για τους Έλληνες αιχμαλώτους πως οι Τούρκοι φύλακες βρίσκονται στην ίδια μοίρα μ’ αυτούς. Η βάνουση τιμωρία που τους επιβάλλει ο Διοικητής και φυσικά η άρνησή του να τους αφήσει να επιστρέψουν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους, καθιστά σαφές στους Έλληνες πως κι οι μαφαζάδες είναι αιχμάλωτοι και κρατούνται στο τάγμα εργασίας χωρίς να το θέλουν.
- Παράλληλα, το γεγονός ότι οι Τούρκοι φύλακες στρέφονται στους Έλληνες για να ρωτήσουν πως θα πρέπει να διαχειριστούν το ζήτημα της απόλυσής τους, δείχνει την εμπιστοσύνη που έχουν στους αιχμαλώτους, τους οποίους προφανώς εμπιστεύονται περισσότερο από τους ομοεθνείς τους, αξιωματικούς.
- Οι μαφαζάδες είναι άπειροι στα θέματα του στρατού και δέχονται με χαρά τη συμβουλή των Ελλήνων, η οποία όμως βασιζόταν στον τρόπο λειτουργίας του ελληνικού στρατού. Όπως θα φανεί από την αντίδραση του Διοικητή, ήταν ανήκουστο για τα τουρκικά δεδομένα να διατυπώνουν οι στρατιώτες αιτήματα: «Τόσα χρόνια μπίνμπασης δε θυμόταν κάτι παρόμοια φοβερό.»
- Στον τουρκικό στρατό κυριαρχεί η λογική της απόλυτης υποταγής, με το Διοικητή να έχει κάθε εξουσία απέναντι στους στρατιώτες. Ο Διοικητής μπορεί να παρατείνει τη θητεία τους κατά βούληση, μπορεί να τους τιμωρεί με υπέρμετρη σκληρότητα και ουσιαστικά να παραβιάζει κάθε έννοια ανθρώπινου δικαιώματος. Το γεγονός, άλλωστε, ότι τους μαστιγώνει και κατόπιν δίνει την εντολή να εργαστούν μαζί με τους Έλληνες, δείχνει πως τους θεωρεί και τους αντιμετωπίζει ως σκλάβους.
- Οι μαφαζάδες αισθάνονται -δικαιολογημένα- φόβο απέναντι στο Διοικητή και γι’ αυτό ομολογούν, χωρίς δεύτερη σκέψη, πως οι Έλληνες σκλάβοι ήταν εκείνοι που τους συμβούλευσαν να ζητήσουν την απόλυσή τους. Η ομολογία τους αυτή οφείλεται βέβαια στο φόβο τους, αλλά και στο γεγονός πως δεν αισθάνονται ότι έχουν κάποιο λόγο να προστατέψουν τους Έλληνες. Όσο κι αν οι δύο ομάδες έχουν έρθει κοντά, δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί μεταξύ τους ένας ικανός δεσμός αλληλεγγύης.

β)

Κατά τη διάρκεια της βάνουσης τιμωρίας των μαφαζάδων, ο Διοικητής βάζει έναν στρατιώτη, που είναι της ίδιας σειράς με τους μαφαζάδες, να συνεχίσει το μαστιγώμα. Ο στρατιώτης, όπως είναι φυσικό, υποφέρει με τον πόνο που προκαλεί στους συμπατριώτες

και φίλους του. Έτσι, το ίδιο βράδυ, συντετριμμένος ψυχικά κι εξουθενωμένος από την επώδυνη αυτή εμπειρία, αν και έχει σκοπιά, αποκοιμείται.

Ο επιλοχίας που κάνει τη νυχτερινή έφοδο και βλέπει το σκοπό να κοιμάται, παίρνει το όπλο του και το δίνει σ' έναν υπηρέτη που βρισκόταν εκεί κοντά. Αμέσως μετά σπεύδει να ειδοποιήσει τον αξιωματικό, προκειμένου να τιμωρηθεί βαρύτατα ο Τούρκος σκοπός, που αποκοιμήθηκε εν ώρα υπηρεσίας.

Η άμεση επέμβαση των Ελλήνων στρατιωτών, που ξύπνησαν τον Τούρκο σκοπό και ανάγκασαν τον υπηρέτη να του δώσει πίσω το όπλο, συνετέλεσε ώστε ο Τούρκος σκοπός να γλιτώσει την τιμωρία.

Η επέμβαση αυτή των Ελλήνων υποδηλώνει πως τα αισθήματα αλληλεγγύης ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους μαφαζάδες είχαν πια εδραιωθεί. Οι Έλληνες, έχοντας δει το μαστίγωμα των Τούρκων σκοπών, τους θεωρούν πια περισσότερο δικούς τους παρά εχθρούς. Έτσι, παρά το γεγονός ότι οι μαφαζάδες υπό τις απειλές του Διοικητή, είχαν αποκαλύψει πως το αίτημα για απόλυση προέκυψε ύστερα από συμβουλή των Ελλήνων, δεν τους κρατούν κακία και βοηθούν το σκοπό που κινδυνεύει.

Είναι εμφανή σ' αυτό το περιστατικό τα συναισθήματα συμπόνιας, κατανόησης και αλληλεγγύης που διαπνέουν τις πράξεις των Ελλήνων αιχμαλώτων. Ενώ, μέσα από αυτό το επεισόδιο θα μπορούσαν πια κι οι Τούρκοι φύλακες να εμπιστευτούν πλήρως τους Έλληνες αιχμαλώτους. Η πράξη, επομένως, των Ελλήνων θα λειτουργήσει καταλυτικά, ώστε να εξαλειφθεί οποιαδήποτε καχυποψία να είχαν απέναντί τους οι Τούρκοι φύλακες.

4. Ποια είναι η συναισθηματική διάθεση που κυριαρχεί σ' αυτό το κεφάλαιο του βιβλίου;

Σ' ένα βιβλίο όπου ο συγγραφέας καταγράφει την αγριότητα του τουρκικού στρατού και τη φρίκη των ταγμάτων εργασίας, τα οποία είχαν ως στόχο την εξαθλίωση και την εξόντωση των Ελλήνων αιχμαλώτων, δε λείπουν και οι διηγήσεις που έρχονται να αναδείξουν τη δύναμη της ανθρώπινης ευαισθησίας και της αλληλεγγύης.

Ο συγγραφέας αφενός διαπνέεται από αντιμιλιταριστική διάθεση κι αφετέρου επιθυμεί να τονίσει πως η σκληρότητα του τουρκικού στρατού και της ανώτερης διοίκησης δεν εξέφραζε όλους τους Τούρκους. Ανεξάρτητα, δηλαδή, από τις σκοπιμότητες της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, οι απλοί άνθρωποι δεν ένιωθαν μίσος για τους Έλληνες, ούτε θεωρούσαν την εξόντωσή τους ως θεμιτή επιδίωξη.

Μέσα, λοιπόν, από τη συνύπαρξη των Ελλήνων αιχμαλώτων και των Τούρκων σκοπών, ο συγγραφέας επιχειρεί να αναδείξει τα κοινά στοιχεία των δύο λαών, τις κοινές επιθυμίες και ανάγκες τους, καταρρίπτοντας τη στερεότυπη άποψη που θέλει τους δύο λαούς να τρέφουν ασίγαστο μίσος μεταξύ τους.

Ο εχθρός για τους Έλληνες αιχμαλώτους και για τους μαφαζάδες, είναι κοινός και εντοπίζεται στο πρόσωπο του αδίσταχτου Διοικητή, αλλά και των Ελλήνων τσαουσάδων. Ο εχθρός των ανθρώπων δεν είναι ο αλλοεθνής, αλλά εκείνος που δεν τους σέβεται, εκείνος που τους κακομεταχειρίζεται και φυσικά εκείνος που επιχειρεί να τους εκμεταλλευτεί, για να πετύχει τις δικές του σκοπιμότητες.